

Erasmus Montanus (uddrag) (1723) + **arbejdsspørgsmål** + referat

Ludvig Holberg: Erasmus Montanus: Act. III.

Kort resumé af handlingen:

Holbergs *Erasmus Montanus* foregår i den lille landsby Bjerget. Her er bondesønnen Rasmus Berg kommet hjem efter nogle år på universitetet i København. Hans forældre og kommende svigerforældre forventer, at han finder et godt embede som præst, men Rasmus, der har taget det latinske navn Erasmus Montanus, vil det anderledes. Han ønsker ikke en tilværelse i landsbyen, men håber i stedet på at kunne gifte sig til penge, så han kan fortsætte sit liv i København.

Det er afgørende for Montanus at vise alle, at han er blevet en lærd mand, som formår at diskutere alverdens emner. Samtidigt fremstilles han dog som en verdensfjern akademiker. Hans måde at opføre sig på fører til, at han får lagt sig ud med alle i landsbyen. Han gør alle bange for sig, fordi de tror, at han med sine argumenter kan trylle dem om til dyr eller ting. Helt galt går det over for hans kommende svigerfar, som aflyser brylluppet med Lisbed, som er Montanus forlovede. Det sker, da Montanus holder stædigt fast i, at Jorden er rund, selvom de fleste i landsbyen med egne øjne kan se, at den er flad.

Konflikten løses først, da en løjtnant vender Montanus' metoder mod ham selv. Løjtnanten snyder Montanus og gør ham til soldat. Her bliver han gennembanket, og det får ham til at fortryde sin opførsel. Forældre og svigerforældre får ondt af ham, og svigerfaderen tilbyder at købe ham fri. Men for løjtnanten er det nok, at Montanus har forandret sig. Montanus undskylder sin opførsel og kan nu få lov at gifte sig. Men det er dog først, da han udtrykkeligt indrømmer, at Jorden er flad.

Scen. 1.

Nille. Montanus. Jeppe.

NILLE.

Min Søn Montanus blir noget længe borte; jeg vilde ønske, at hand kom hiem førend Fogeden gaaer fra os, thi hand har stor Lyst at tale med ham, og er curiosk for at spørge ham om et og andet, som - - - Men der seer jeg ham komme. Velkommen tilbage min kiære Søn! Den gode Jeronimus blev vel ikke lidet glad ved at see Hr. Søn ved god Helbred efter saa lang Fraværelse?

MONTANUS.

Jeg har ikke talt hverken med Jeronimus eller hans Datter, formedelst denne Knegt som jeg falt i Disput med.

NILLE.

Hvad var det for en Karl, det var maaskee Skolemesteren?

MONTANUS.

5

Ney det var en fremmed Person, som reiser her fra i Dag. Jeg kiender ham nok, skiønt jeg ingen Omgængelse har haft med ham i Kiøbenhavn. Jeg kand ærgre mig ihiel over de Folk som bilder sig ind at have opsluged all Viisdom, og dog ere Idioter. Jeg skal sige Moorlille hvor i det bestaar: Knegten har været et par gange Ordinarius Opponens; der i bestaar alle hans Merita. Men hvorledes forrettede hand sine Parties? misere & hæsitanter absqve methodo. Da Præses engang distingverede inter rem & modum rei, spurdte hand quid hoc est. Slyngel det skulle du have lærdt, anteqvam in arenam descendis. Quid hoc est? qvæ bruta? En Karl der ignorerer distinctiones Cardinales, og vil disputere publice.

NILLE.

Ej, Hr. Søn skal ikke legge saadant paa Hiertet. Jeg kand høre af det I fortæller, at det maa være en Nar.

MONTANUS.

En Ignorant.

NILLE.

Det er intet vissere.

MONTANUS.

En Idiot.

NILLE.

10

Jeg kand ikke merke andet.

MONTANUS.

Et quidem plane hospes in philosophia. Lad den Hund legge det fra sig, som hand begik udi saa mange brave Folkes Nærværelse.

NILLE.

Lod hand noget gaae? derpaa skal man kiende et Svin.

MONTANUS.

Ney Moorlille, hand gjorde det, som verre er, hand confunderede offentlig materiam cum forma.

NILLE.

Hand burde faa en U-lykke.

MONTANUS.

15

Vil den Karl indbilde sig at kunde disputere?

NILLE.

Hand maatte kunde Fanden.

MONTANUS.

Ikke at tale om den Fejl hand begik udi sit Proemie, da hand sagde Lectissimi & Doctissimi Auditores.

NILLE.

Hvilken Nar det maa være.

MONTANUS.

Sætter mig Lectissimus for Doctissimus, da dog Lectissimus er et Prædicat man kand give en Deposituro.

JEPPE.

20

Men fik min Søn da ikke tale med Jeronimus?

MONTANUS.

Ney! ret som jeg vilde gaae ind i Stuen, saa jeg den Karl gaaende forbi Porten, og som vi kiendte hinanden, gik jeg hen at hilse ham, hvorpaa vi strax kom i Snak om lærde Sager, og endelig i Disput, saa jeg maatte sætte min Besøgelse op.

JEPPE.

Jeg er saa bange, at Monsieur Jeronimus tar det ilde op, naar hand hører at min Søn har været i Gaarden, men gaaet bort uden at tale med ham.

MONTANUS.

Ja jeg kand ikke hielpe det. Naar een griber Philosophien an, saa griber hand mig an paa min Ære. Jeg holder vel af Mademoiselle Lisbed, men min Metaphysica, min Logica har Prioritet.

NILLE.

Ach min hierte Søn, hvad hører jeg? har du forloved dig med to andre Piger i Kiøbenhavn? det kand blive en forbandet Sag for Capitels Retten.

MONTANUS.

25

I forstaar mig ikke; det er ikke saa meent. Det er ikke Piger, men tvende Videnskaber.

NILLE.

Ja det er andet. Men der kommer Ridefogeden, vær nu ikke vred længer.

MONTANUS.

Ham kand jeg ikke blive vred paa; det er en eenfoldig ulærd Mand, som jeg ikke kand komme i nogen Disput med.

Scen. 2.

Jeppe. Nille. Montanus. Jesper.

JESPER.

Serviteur Monsieur! jeg gratulerer Ankomsten.

MONTANUS.

Jeg takker Hr. Ridefoget.

JESPER.

Det er mig kiært, at vi har faat saadan lærd Mand her i Byen. Det har vel kosted ham mangen Hoved-bryden, førend hand er kommen saa vit. Jeg ønsker jer ogsaa til Lykke Jeppe Berg med jer Søn! nu har I faat Glæde paa jer gamle Alder.

JEPPE.

Ja det er sandt.

JESPER.

Men hør min kiære Monsieur Rasmus, jeg vilde spørge ham om noget.

MONTANUS.

Mit Navn er Montanus.

JESPER

(sagte til Jeppe.) Montanus, er det Rasmus paa Latin?

JEPPE.

Ja det maa saa være.

JESPER.

Hør min kiære Monsieur Montanus Berg! jeg har hørt at lærde Folk skal have saa underlige Meeninger. Er det sandt, at man holder for i Kiøbenhavn, at Jorden er rund? her paa Bierget vil ingen troe det; thi hvor kand det være, efterdi Jorden synes jo gandske flack.

MONTANUS.

Det kommer deraf, at Jorden er saa stor, at man ikke kand merke dens Rundhed.

JESPER.

Ja det er sandt, Jorden er stor, det er fast den halve Deel af Verden. Men hør Monsieur! hvor mange Stierne vilde der vel til at gjøre en Maane?

MONTANUS.

En Maane! Maanen er mod en Stierne ligesom Pebling Søen mod heele Siælland.

JESPER.

Ha ha ha ha, de lærde Folk ere aldrig rigtige i Hovedet. Jeg har min Troe hørt dem, der siger, at Jorden løber, og Solen staar stille. Monsieur troer vel ikke det ogsaa?

MONTANUS.

Ingen fornuftig Mand tviler meer derom.

JESPER.

Ha ha ha, skulle Jorden løbe, maatte vi jo falde iblant og slaae Halsen i stykker.

MONTANUS.

Kand ikke et Skib løbe med jer uden at I slaar Halsen i tu?

JESPER.

Men I siger jo at Jorden løber omkring, skulle nu Skibet vende sig om, falt da Folkene ikke udi Søen?

MONTANUS.

Ney, jeg skal forklare jer det tydeligere, hvis I vil have Taalmodighed.

JESPER.

Jeg vil min Troe intet høre derom! jeg maatte jo være gall, om jeg troede saadant, Jorden skulle velte sig om, og vi skulle ikke falde hovedkulds Fanden i vold ned i Afgrunden, ha ha ha; men min kiære Monsieur Berg, hvoraf kommer det, at Maanen er undertiden saa liden, undertiden saa stor?

MONTANUS.

Om jeg nu siger jer det, vil I dog ikke troe det.

JESPER.

Ach vær saa god og siig mig det.

MONTANUS.

Det kommer deraf, at naar Maanen er voxen til, klipper man stykker af den for at gjøre Stierne af.

JESPER.

Det er min Troe curiøst, jeg vidste det min Troe ikke tilforn. Dersom man klippede ikke Stykker af den, vilde den voxe alt for stor, og blive saa bred som heele Sælland. Naturen regiærer dog alting meget viseligen; men hvoraf kommer det at Maanen varmer ikke saa vel som Solen, da den dog er ligesaa stor?

MONTANUS.

Det kommer deraf, at Maanen er intet Lys, men af samme mørke Materie som Jorden, der laaner sit Lys og Skin af Solen.

JESPER.

Ha ha ha ha ha ha; lad os tale om noget andet, det er noget forstyrret Tøy, man kand blive Catolsk i Hovedet deraf.

Scen. 3.

Jeppe. Montanus. Jesper. Per Degn. Nille.

JEPPE.

Velkommen Per! hvor got Folk er, kommer got Folk efter. Der seer I min Søn, som er nylig kommen hiem.

PER.

Velkommen her Monsieur Rasmus Berg.

MONTANUS.

I Kiøbenhavn er jeg vant til at heede Montanus; jeg beder I vil kalde mig ligeledes.

PER.

58

Ja sommend, det kand komme mig paa et ud. Hvorledes staar ellers til i Kiøbenhavn, deponerede der mange i Aar?

MONTANUS.

Som der plejer.

PER.

Blev der nogen rejiceret i Aar?

MONTANUS.

To à tre conditionaliter.

PER.

Hvem er Imprimatur i Aar?

MONTANUS.

63

Hvad vil det sige?

PER.

Jeg meener hvem er Imprimatur til Vers og Bøger, som gaaer i Trykken?

MONTANUS.

Skal det være Latin?

PER.

Ja i min Tid var det got Latin.

MONTANUS.

Var det da got Latin, saa maa det endnu være ligeledes. Men det har aldrig været Latin i den Meening, som I vil have det.

PER.

68

Jo min Troe er det got Latin.

MONTANUS.

Skal det da være et Nomen eller et Verbum?

PER.

Det er et Nomen.

JESPER.

Det er ret Per, svar kun brav for jer.

MONTANUS.

Cujus declinationis er da Imprimatur?

PER.

73

Alle de Ord, som nævnes kand, henføres til 8 Ting, som er Nomen, Pronomen, Verbum, Principium, Conjugatio, Declinatio, Interjectio.

JESPER.

Jo jo, hør kun til Per, naar hand vil ryste sine Ærmer. Det er ret, klem kun paa ham.

MONTANUS.

Hand svarer intet til det jeg spør ham, hvad har Imprimatur i Genitivo?

PER.

Nominativus Ala, Genitivus Alæ, Dativus Alo, Vocativus Alo, Ablativus Ala.

JESPER.

Jo, jo, Monsieur Montanus, vi har sommend ogsaa Folk her paa Bierget.

PER.

78

Det skulle jeg ogsaa meene; der deponerede min Troe andre Karle i min Tid, end nu omstunder; det var Karle, som lode sig rage to gange om Ugen, og kunde alle scandere alle slags Vers.

MONTANUS.

Det er en mægtig Sag, saadant kand man nu gjøre udi anden Lectie. Nu omstunder deponerer Karle fra Kiøbenhavns Skole, som kand gjøre Hebraiske og Chaldaiske Vers.

PER.

Saa maa de ikke kunde meget Latin da?

MONTANUS.

Latin! om I kom i Skolen nu, kunde I ikke komme høyere end i Sinke-Lectien.

JESPER.

Siig ikke det Montanus, Degnen er min Troe en brav studeret Mand, det har jeg hørt baade Herredtzfogeden og Amtsforvalteren sige.

MONTANUS.

83

Maa skee de forstaa ligesaa lidet Latin, som hand.

JESPER.

Jeg hører dog, hand svarer brav for sig.

MONTANUS.

Hand svarer jo ikke til det jeg spør ham om. E qva Schola demissus es mi Domine?

PER.

Adjectivum & Substantivum, genere, numero & Caseo conveniunt.

JESPER.

Hand maaler ham min Troe Skieppen fuld; ret Per, vi skal min Troe drikke en Pæl Brændeviin sammen.

MONTANUS.

88

Dersom Hr. Foged vidste, hvad hand svarede, skulle hand lee sin Mave i tu. Jeg spør ham, fra hvilken Skole hand har deponered, hand svarer noget andet hen i Taaget.

PER.

Tunc tua res agitur, Paries cum proximus ardet.

JESPER.

Jo, jo, nu vil hun min Troe ret gaae an, svarer I nu dertil.

MONTANUS.

Jeg kand ikke svare dertil, det er lutter Pølse-Snak. Lad os tale Dansk sammen, som de andre kand forstaa, saa skal man strax faa at høre, hvilken Karl det er. (Nille græder.)

JESPER.

Hvorfor græder I Bestemoor?

NILLE.

93

Jeg har saa ont deraf, at min Søn skal give sig tabt i Latinen.

JESPER.

Ach Bestemoer! det er jo ingen Under. Per er jo ogsaa meget ældre, end hand, det er jo ingen Under. Lad dem nu tale Dansk da, som vi alle forstaa.

PER.

Ja nok, jeg er parat til hvilken af Deelene hand vil. Vi vil give hinanden nogle Spørgsmaal; for Exempel, hvem var det, som skreg saa høyt, at man kunde høre ham over den heele Verden?

MONTANUS.

Jeg veed ingen, som skriger stærkere, end Esle og Landsby-Degne.

PER.

Snak! kand man høre dem over heele Verden? Det var et Asen i Noæ Arck; thi heele Verden var i Arcken.

JESPER.

98

Ha, ha, ha, det er min Troe sandt, ha ha ha, der sidder et forslagen Hoved paa den Per Degn.

PER.

Hvem slog den 4de Deel af Verden ihiel?

MONTANUS.

Ej jeg svarer ikke til slige grove Spørsmaal.

PER.

Det var Cain, som slog sin Broder Abel ihiel.

MONTANUS.

Beviis, at der var ikke meer end fire Mennisker da til.

PER.

103

Beviis I, at der var fleere.

MONTANUS.

Det giøres ikke fornøden; thi affirmanti incumbit probatio, forstaar I det?

PER.

Ja vist. Omnia conando docilis solertia vincit, forstaar I det?

MONTANUS.

Jeg er ikke klogere, som staar her og disputerer med en Sinke. I vil disputere, og kand hverken Latin eller Dansk, langt mindre veed, hvad Logica er. Lad høre engang, quid est Logica?

PER.

Post molestam senectutam, post molestam senectutam nos habebat humus.

MONTANUS.

108

Vil din Slyngel fixere mig, (faar ham i Haaret, de slaaes, Degnen echaperer, og raaber, Sinke, Sinke.) (De gaaer alle ud, foruden Fogden.)

Scen. 4.

Jesper. Jeronimus.

JERONIMUS.

Hans Tiener Hr. Foged! skal jeg finde ham her? jeg kommer at see min tilkommen Svigersøn Rasmus Berg.

JESPER.

Nu kommer hand strax, det var Skade, at I ikke kom en halv Time tilforn, saa skulle I have hørt ham og Degnen disputere sammen.

JERONIMUS.

Hvorledes løb det af?

JESPER.

113

Skam faae Per Degn, hand er slemmere end jeg havde tænkt; jeg merker nok, at hand ikke har glemt noget, hverken af sin Latin eller Hebraisk.

JERONIMUS.

Jeg troer det nok, thi hand har vel ingen tid vidst meget deraf.

JESPER.

Siig ikke det Monsieur Jeronimus! der sidder en forbandet Mund paa ham. Det er virkelig en Lyst, at høre den Mand snakke Latin.

JERONIMUS.

Det er meer, end som jeg havde ventet. Men hvordan seer min Svigersøn ud?

JESPER.

Hand seer forbandet lærd ud; I skulde neppe kiende ham igien. Hand har ogsaa et andet Navn.

JERONIMUS.

118

Et andet Navn! hvad heeder hand da?

JESPER.

Hand kalder sig Montanus, hvilket skal være det samme, som Rasmus paa Latin.

JERONIMUS.

Ej fy, det er hæsligt. Jeg har kiendt mange, der saaledes har forandret deres Christne Navne, men det har aldrig gaaet dem vel i Verden. Jeg kiendte een for nogle Aar, der var døbt Peer, og vilde siden fornye sin Myndt, da hand var bleven til noget, og lod sig kalde Peiter. Men den Peiter kom ham dyr nok at staae; thi hand brød sit Been, og døde i stor Ælendighed. Vor Herre taaler ikke saadant Hr. Foged.

JESPER.

Det kand være med Navnet, hvad det være vil, men det staar mig aldeles ikke an, at hand har saa selsomme Meeninger udi Troen.

JERONIMUS.

Hvad har hand da for Meeninger?

JESPER.

123

Ej det er forskrækkeligt! Haarene reiser sig paa Hovedet, naar jeg tænker derpaa. Jeg kand ikke erindre alt hvad jeg hørte; men det veed jeg, at hand blant andet sagde, at Jorden var rund. Hvad kand jeg kalde saadant Monsieur Jeronimus? det er jo ikke andet end at kuldkaste all Reglion, og føre Folk af Troen. En Hedning kand jo ikke tale verre.

JERONIMUS.

Hand maa kun have sagt det af Skiemt.

JESPER.

Det er noget groft at skiemte saaledes. See der kommer hand selv.

Scen. 5.

Montanus. Jeronimus. Jesper.

MONTANUS.

Velkommen min kiære Svigerfar. Det er mig kiært, at see ham ved god Helbred.

JERONIMUS.

Helbreden kand ikke være synderlig hos Folk af min Alder.

MONTANUS.

I seer dog hiertelig vel ud.

JERONIMUS.

130

Synes jer det?

MONTANUS.

Hvordan lever Jomfru Lisbed?

JERONIMUS.

Vel nok.

MONTANUS.

Men hvad er paa færde? mig synes min kiære Svigerfar, at I svarer mig saa koldsindig.

JERONIMUS.

Jeg har vel ikke Aarsag til andet.

MONTANUS.

135

Hvad ont har jeg da giort?

JERONIMUS.

Mig er sagt, at I har saadanne egne Meeninger; Folk skulle jo tænke, at I var gall eller catolsk i Hovedet; thi hvorledes kand et fornuftigt Menniske falde til den Daarlighed, at sige Jorden er rund?

MONTANUS.

Ja profectò er hun rund jeg maa sige det, som Sanden er.

JERONIMUS.

Det maa være Pokker ikke sanden, saadant kand umueligt andet end komme fra Fanden, som er Løgnens Fader. Jeg er vis paa, at der er ikke et Menniske her i Byen, der jo fordømmer saadan Meening; spør kun Fogden, som er en fornuftig Mand, om hand ikke er af samme Meening med mig.

JESPER.

Det kand endelig komme mig paa et ud, enten hun er lang eller rund; men jeg maa troe mine egne Øyne, som viser mig, at Jorden er flak som en Pandekage.

MONTANUS.

140

Det kand ogsaa komme mig paa et ud, hvad Tanke Fogden eller de andre her i Byen har der om, men det veed jeg, at Jorden er rund.

JERONIMUS.

Hun er Pokker ikke rund. Jeg troer I er gall. I har jo Øyen i Hovedet saa vel som andre Mennisker.

MONTANUS.

Det er jo bekjendt, min kiære Svigerfar, at der boer Folk lige under os, som vender deres Fødder mod vore.

JESPER.

Ha, ha ha, hi hi hi, ha ha ha.

JERONIMUS.

Ja Fogden maa nok lee; thi hand har virkelig en Skrue løs i Hovedet. Forsøg I kun at gaae her under Taget, og vend Hovedet ned, og see saa til hvorledes det vil løbe af.

MONTANUS.

145

Det er en gandske anden Sag, Svigerfar! thi - - -

JERONIMUS.

Jeg vil aldeles ikke være jer Svigerfar. Jeg har min Datter kiærere, end at jeg skulle give hende saaledes bort.

MONTANUS.

Jeg har jer Datter saa kiær, som min egen Siæl, det er vist, men at jeg skulle kuldaste Philosophien for hendes skyld, og drive min Forstand i Landflygtighed, det er meer end I kand begiære.

JERONIMUS.

Ha ha, jeg hører, at I har anden Kiærlighed i Hovedet. I maa gierne beholde jer Lucie eller Sophie. Jeg skal saamend ikke nøde min Datter paa jer.

MONTANUS.

I forstaar mig ikke ret, Philosophien er ikke andet, end en Videnskab, som har aabned Øynene paa mig, saa vel herudi, som udi andet.

JERONIMUS.

150

Den har snarere forblindet baade Øyene og Forstanden. Hvormed kand I giøre saadant got?

MONTANUS.

Det er noget, som er ufornødent at bevise. Ingen lærde Folk tviler meer der om.

JESPER.

Da tilstaar min Troe aldrig Per Degn jer saadant.

MONTANUS.

Per Degn! ja det er en fæd Karl. Jeg er daarlig, at jeg staar her og taler om Philosophie med jer. Men for at fornøye Monsieur Jeronimus, vil jeg dog fremføre et par Beviis, nemlig, først, af reisende Folk, hvilke, naar de komme et par 1000 Mile herfra, har de Dag, naar vi har Nat, seer anden Himmel, andre Stierner.

JERONIMUS.

Er I gall, er der meer end en Himmel, og en Jord?

JESPER.

155

Jo Monsieur Jeronimus, der er 12 Himle, den eene høyere end den anden, indtil man kommer til Chrystal Himmelen, derudi har hand saa vit ræt.

MONTANUS.

Ach quantæ tenebræ!

JERONIMUS.

Da har jeg i min Ungdom 16 gange været til Kiiler Omslag, men saa sant som jeg er en ærlig Mand, om jeg har seet nogen anden Himmel, end den vi her have.

MONTANUS.

I maa reise 16 gange saa langt, Domine Jeronyme, førend I kand merke saadant; thi - - -

JERONIMUS.

Holt op med den Snak, den har ingensteds hiemme. Lad os høre den anden Beviis.

MONTANUS.

160

Den anden Beviis tages af Solens og Maanens Formørkelse.

JESPER.

Ney hør nu engang! nu blir hand reent gall.

MONTANUS.

Hvad meener I vel at Formørkelse er?

JESPER.

Formørkelser ere visse Tegn, som sættes paa Solen og Maanen, naar der skal skee nogen Ulykke paa Jorden; hvilket jeg kand bevise af egne Exempler, saaledes: da min Hustrue foer ilde for 3 Aar siden, og da min Datter Giertrud døde, var der begge gange Formørkelse tilforn.

MONTANUS.

Ach jeg maa blive gall over saadan Snak.

JERONIMUS.

165

Fogden har ret, thi der skeer aldrig Formørkelse, uden den har noget at betyde. Da sidste Formørkelse skeede, syntes alting at være vel, men det varede ikke længe; thi 14 Dage derefter fik vi Tidende fra Kiøbenhavn, at der var paa engang 6 rejcered til Attestatz, alle fornemme Personer, og blant dem 2 Provste Sønner. Hører man ikke ont paa et Stæd, efter en saadan Formørkelse, saa faar man det vist nok at høre paa et andet Stæd.

MONTANUS.

Det er vist nok! thi der gaaer aldrig nogen Dag forbi, der skeer jo nogen Ulykke i Verden. Men hvad disse Personer er angaaende, da har de ikke behov at skylde paa Formørkelse, thi havde de læsed bedre over, havde de nok gaaet fri.

JERONIMUS.

Hvad er da Formørkelse i Maanen?

MONTANUS.

Det er ikke andet, end Jordens Skygge, som betar Maanen Solens Skin; og saasom Skyggen er rund, saa sees deraf at Jorden er rund iligemaade. Det gaaer altsammen naturlig viis til, thi man kand udregne Formørkelser, og derfor er det Giækkeri at sige, at saadant er foregaaende Tegn for Ulykke.

JERONIMUS.

Ach Hr. Foged! jeg faar ont. I en ulyksalig Tid lod jere Forældre jer studere.

JESPER.

170

Ja hand er noget nær ved at blive Atheist. Jeg maa have Per Degn i færd med ham igien. Det er en Mand, som taler med Eftertryk. Hand skal nok overbevise jer, enten I vil paa Latin eller Grædsk, at Jorden (Gud skee Lof) er saa flack, som min Haand. Men der kommer Madame Jeronimuses med hendes Datter.

Scen. 6.

Magdelone. Lisbed. Jeronimus. Montanus og Jesper.

MAGDELONE.

Ach min hierte Svigersøn! det er mig en Glæde, at see jer kommen tilbage med god Helbred.

LISBED.

Ach min Hierte lad mig omfavne dig.

JERONIMUS.

Sagt, sagt, mit Barn, ikke saa ivrig.

LISBED.

175

Maa jeg ikke omfavne min Kiæreste, som jeg ikke har seet i nogle Aar?

JERONIMUS.

Bliv fra ham, siger jeg dig, du faar ellers hug.

LISBED.

grædende. Jeg veed jo, at der er giort offentlig Forlovelse imellem os?

JERONIMUS.

Det er rigtig nok, men der er kommen nogen Urigtighed i den Sag siden. (Lisbed græder.)

JERONIMUS.

Du skal vide mit Barn, at da hand blev forloved med dig, var hand et skikkeligt Menneske, og en god Christen; men nu er hand en Kiættere og Sværmere, som fortiener heller at indføres i et Litanie, end udi Svogerskab med os.

LISBED.

180

Er det ikke andet min hierte Far, saa skal vi nok komme til rette.

JERONIMUS.

Bliv fra ham, siger jeg.

MAGDELONE.

Hvad vil dette sige Hr. Foged?

JESPER.

Det er galt nok Madam! hand fører falsk Lærdom her ind i Byen, siger at Jorden er rund, og andet deslige, som jeg blues ved at tale om.

JERONIMUS.

Synes jer ikke, at de gode gamle Forældre er at beklage, der har kosted saa mange Penge paa ham?

MAGDELONE.

185

Ej! ikke andet! hvis hand har Kiærlighed til vor Daatter, saa staar hand nok fra sin Meening, og siger, at Jorden er flack for hendes skyld.

LISBED.

Ach min Hierte siig for min skyld, at den er flack.

MONTANUS.

Jeg kand ikke føye jer deri, saa længe som jeg har min fulde Fornuft. Jeg kand jo ikke give Jorden anden Skikkelse, end den af Naturen har. Jeg vil sige og giøre for jer skyld, alt hvad mig mueligt er, men jeg kand ingenlunde føye jer her udi; thi skulle mine Ordens Brødre faa at vide, at jeg havde statueret saadant, vilde jeg af dem holdes for en Nar, og blive foragtet; tilmed staar vi lærde Folk aldrig fra vore Meeninger, men forsvarer hvad vi engang har sagt til den yderste Draabe af vor Bleckhorn.

MAGDELONE.

Hør Mand, jeg finder dette aldeles ikke af den Vigtighed, at vi derfor skulle ophæve Partiet.

JERONIMUS.

Og jeg skulle formedelst saadant søge Skilsmisse mellem dem, om de end vare virkeligen gifte.

MAGDELONE.

190

Jeg vil min troe ogsaa have noget at sige herudi; thi er hun jer Daatter, saa er hun ogsaa min.

LISBED.

(grædende.) Ach min Hierte! siig dog at den er flack.

MONTANUS.

Jeg kand profecto ikke.

JERONIMUS.

Hør Kone, du maa vide, at jeg er Mand i Huset, og at jeg er hendes Far.

MAGDELONE.

Du maa ogsaa vide, at jeg er Kone i Huset, og at jeg er hendes Moer.

JERONIMUS.

195

Jeg meener at en Far er altid meer end en Moer.

MAGDELONE.

Og jeg meener nej; thi at jeg er hendes Moer, derom kand ingen tvile; men om I - - - ja jeg vil ikke sige meer, thi jeg ivrer mig.

LISBED.

(grædende) Ach min Hierte! kand I ikke dog sagte for min skyld sige, at den er flack.

MONTANUS.

Jeg kand ikke min Dukke; nam contra naturam est.

JERONIMUS.

Hvad vil du sige dermed, min Kone? er jeg ikke hendes Far, saa vel som du er hendes Moer. Hør Lisbed, er jeg ikke din Far?

LISBED.

200

Jeg troer jo, thi min Moer siger det. Jeg troer, at I er min Far, men jeg veed, at hun er min Moer.

JERONIMUS.

Hvad synes jer om den Snak Hr. Foged?

JESPER.

Jeg kand ikke sige at Mammesellen har uret deri; thi - - -

JERONIMUS.

Det er nok, kom lad os gaae. Vær forsikred om min gode Rasmus Berg, at I aldrig faar min Daatter, saa længe I blir i jere Vildfarelser.

LISBED.

(grædende.) Ach min Hierte siig dog, at den er flack.

JERONIMUS.

205

Fort, fort paa Dør. (De Fremmede gaae alle bort.)

Ludvig Holberg: Erasmus Montanus. I: Ludvig Holberg: Seks komedier. Det danske Sprog- og Litteraturselskab/Borgen, 1994.

OPGAVE: Besvar arbejdsspørgsmålene til "Erasmus Montanus", 3. akt af Ludvig Holberg fra 1723.

BESVAR NEDENSTÅENDE SPØRGSMÅLENE MED UDGANGSPUNKT I DISSE KARAKTERISTIKA SOM I KENDER FRA FORLØBET:

Slægtssamfund	Moderne samfund
Patriarkalsk familiestruktur	Mange familietyper, typisk med ligestilling blandt kønnene
Ægteskabet indgås på baggrund af familiens ønsker	Ægteskab og samliv indgås på baggrund af individets ønsker
Ægteskab betyder tvungne alliancer mellem slægter og familier	Ægteskab og samliv betyder et valgfrit sammenhold på tværs af slægter og familier
Familien og slægten er økonomisk sikkerhedsnet	Velfærdssamfundet er økonomisk sikkerhedsnet
Individet handler ofte efter slægtens ønsker og behov	Individet handler ofte efter egne ønsker og behov

1. Karakterisér Erasmus, Lisbed (kæreste), Nille (mor), Jeppe (far), Magdelone (svigermor) og Jeronimus (svigerfar). Hvad er deres vigtigste karaktertræk og motiver i stykket "Erasmus Montanus"?
2. Hvordan interagerer Erasmus med sin slægt, og hvordan reagerer hans slægt på ham? Tænk både på hans nuværende og kommende slægt. Hvordan påvirker dette forhold handlingen i stykket?
3. Hvilke samfundsnormer og værdier kan man udlede af karakterernes adfærd i stykket? Hvordan afspejler de normerne fra den tid, stykket blev skrevet? Refer til teksten i læste i starten af modulet om oplysningstiden. Se noterne på tavlen.
4. Hvordan opfatter I, som unge moderne læsere, Erasmus Montanus' karakter og hans beslutninger? Kan I identificere nogen aspekter af hans adfærd, som stadig er relevante i dag?
5. Perspektivér til "Ravinkel Frøjs gode" (saga) og "Nordvest" (spillefilm):
 - a) Hvordan adskiller de tre tekster sig i forhold til temaerne "slægt" og "ære"?
 - b) Hvilke fællestræk kan I identificere i de tre tekster i forhold til temaerne "slægt" og "ære"?
 - c) Hvordan afspejler de tre tekster samfundets normer og værdier på deres respektive tidspunkter?
 - d) Kan I spore nogen udvikling i forhold til temaerne "slægt" og "ære" i de litteraturhistoriske perioder, hvor teksterne er skrevet? Begrund jeres svar.
 - e) Erasmus Montanus er et drama, "Ravinkel Frøjs gode" er en saga, og "Nordvest" er en spillefilm. Hvis I ser udelukkende på deres form og ikke indhold, hvad har disse tre værker fra tre forskellige genrer tilfælles og hvor adskiller de sig?

3. akt

Her får du et resumé af tredje akt i Holbergs *Erasmus Montanus*. Det er opdelt på de enkelte scener, og under hver del finder du også ordforklaringer.

Første scene

Nille venter på, at sønnen Montanus skal komme hjem. Hun vil gerne have, at han møder ridefogeden, inden fogeden går. Da Montanus kommer, fortæller han, at han ikke fik talt med hverken Jeronimus eller Lisbed. Han mødte nemlig en studerende fra København, som han begyndte at disputere med i stedet.

Montanus taler særdeles nedsættende om den studerendes evne til at disputere. Nille giver ham ret i, at den anden må have været en nar. Montanus strør om sig med latinske ord i samtalen. På et tidspunkt tror Nille, at den anden havde pruttet under samtalen, men det er, fordi hun forstår ikke noget af det, som Montanus siger til hende på latin.

Jeppe er bekymret over, hvordan Jeronimus vil opfatte det, at Montanus ikke har besøgt dem. Montanus forklarer, at hans metaphysica og logica er vigtigere end kæresten. Nille misforstår ham, så hun tror, at metafysik og logik er navne på to kærester, som Montanus har fået i København.

Samtalen slutter, da de ser ridefogeden ankomme. Montanus siger, at han opfatter ridefogeden som en simpel og ulærd mand, som han umuligt kan komme i disput med.

Ordforklaringer

kuriøsk for: nysgerrig efter

ikke lidet glad ved: meget glad for

formedelst: på grund af

faldt i disput med: kom i diskussion med

skolemesteren: skolelæreren

kender ham nok: kender ham godt

omgængelse: samvær

ordinarius opponens: en udpeget deltager i en disputation, som skal kritisere fremlæggelsen

merita: fortjenester

partes: roller

forettede: udførte

misere & hæsitanter absqve methodo: dårligt, tøvende og ustruktureret

præses: lederen af diskussionen

distingverede: skelnede

inter rem & modum rei: mellem indholdet og formen

quid hoc est: hvad er det?

anteqvam in arenam descendis: før du kom ind i kampen

qvæ bruta: hvilken tumpe

ignorerer: ikke kender til

distinctiones cardinales: grundlæggende forskelle på begreberne

publice: offentligt

lægge sådant på hjertet: bekymre sig om

ignorant: en dum person uden viden

der er intet visere: så sandt som det er sagt

et quidem plane hospes in philosophia: totalt uvidende om filosofien

lægge det fra sig: indrømme sin fejl

lod han noget gå: pruttede han

konfunderede: sammenblandede

materiam cum forma: indholdet med formen

ikke at tale om: for slet ikke at tale om

proemie: indledningen

lectissimi & doctissimi auditores: belæste og højlærde publikum

sætter mig lectissimus for doctissimus: sætter belæst foran højlærde. Da de højlærde var professorerne og de belæste de studerende, så er det uhøfligt at nævne dem i den rækkefølge

prædicat: betegnelse

deposituro: en førsteårsstuderende

ret som: lige da

sætte min besøgelse op: udsætte besøget

tager det ilde op: bliver sur over det

jeg kan ikke hjælpe det: jeg kan ikke gøre for det

griber filosofien an: angriber filosofien

metaphysica: metafysik

logica: logik

prioritet: forsteret

kapitelsretten: ægteskabsdomstol

tvende: to

det er andet: det er noget andet

enfoldig: simpel

Anden scene

Jesper Ridefoged hilser på Montanus og siger, at det er godt, at byen nu har fået en lærd mand. Han lykønsker også Jeppe med sønnen. Han vil så vide, om det kan passe, at folk i København siger, at Jorden er rund. På Bjerget vil ingen nemlig tro på det, fordi de altid oplever den som flad. Montanus forklarer ham, at man ikke kan mærke rundheden, fordi Jorden er meget stor.

Jesper Ridefoged spørger, hvor mange stjerner, der skal til at lave en måne, og hvorfor nogen kan tro, at Jorden går rundt om solen. Han mener også, at alle ville falde omkuld, hvis Jorden roterede under dem.

Montanus tilbyder at forklare ham det, men ridefogeden afviser. Det får Montanus til at gøre grin med ham. Så Montanus forklarer ham, at månen ser ud til at have forskellig størrelse, fordi man klipper stykker af den til at lave stjerner. Det accepterer Jesper faktisk, men ideen om, at månen ikke selv kan lyse, afviser han. Jesper slutter samtalen ved at sige, at det hele er skørt.

Ordforklaringer

serviteur monsieur: høflig hilsen

gratulerer ankomsten: velkommen hjem

hovedbryden: mange tanker

glæde på jer gamle alder: noget at glædes over i alderdommen

sagte: stille

det må så være: sådan er det vel

holder for: mener

på Bjerget: i landsbyen

Efterdi: forid

ganske flak: helt flad

fast den halve del af

verden: næsten halvdelen af verden. Jesper Ridefoged hentyder her til det verdensbillede, som man kan læse i Biblen, hvis man tager beskrivelsen i Første Mosebog bogstaveligt. Her udgør himlen og Jorden hver sin halvdel af verden.

ville der vel til at gøre: skulle der mon til at skabe

Peblingesøen: en af de tre rektangulære søer i centrum af København. På komediens tid lå de uden for selve byen.

mod: sammenlignet med

aldrig rigtige i hovedet: ikke rigtigt kloge

Jorden løber, og solen står stille: Jorden går rundt om solen

tviler: tvivler

iblant: mellem hinanden

løbe: sejle

min tro: helt sikkert

Hovedkulds: lige på hovedet

liden: lille

voksen til: når månen bliver stor

kurioskt: mærkeligt

tilforn: før

regerer: styrer

viseligen: fornuftigt

ikke så vel: ikke så godt

materie: stof

forstyrret tøj: noget helt skørt

katolsk i hovedet: helt vanvittig

Tredje scene

Per Degn ankommer til selskabet og hilser på Montanus. De taler lidt om, hvor mange nye studerende, der blev optaget, og hvor mange, der dumpede optagelsesprøven.

Per Degn tror, at ordet imprimatur er en titel. Ordet betyder “kan trykkes” og blev stemplet i nye bøger af en statslig censor. Hans fejltagelse får Montanus til på latin at udspørge ham om ordets ordklasse og bøjning. Per Degn svarer på latin, men han siger mest noget vrøvl i form af grammatiske remser. Montanus beklager sig flere gange over, at degnen ikke svarer på hans spørgsmål.

Jesper Ridefoged, som intet forstår af det latinske, hepper på degnen. Per Degn siger, at i hans tid, så var de studerende både kloge og rigtige mænd. Montanus mener, at nutidens studerende er meget bedre, og antyder, at degnen ikke er særligt klog.

Montanus giver op, da han på latin spørger degnen, hvilke skole han gik på. Degnen svarer igen med en latinsk grammatikremse. Montanus foreslår derfor, at de taler dansk. Det får hans mor til at græde, fordi hun nu tror, at hendes søn har tabt til degnens latinkundskaber.

Per Degn stiller nu to gåder, som Montanus ikke kan svare på. Hvilket dyr kunne skrige hele verden op? Og hvem slog det kvarte af verden ihjel? Det første svar er et æsel i Noahs ark, det andet er Adam og Evas søn Kain, der slog sin bror ihjel.

Montanus beder ham nu bevise, at der faktisk kun var fire mennesker. Men degnen beder ham selv bevise, at der var flere. De udveksler mere latin, hvor degnen igen vrøvler. Det ender i et slagsmål. Degnen flygter, mens han råber, at Montanus er en sinke.

Ordforklaringer

det kan komme mig på et ud: det er godt det samme

deponerede: blev optaget på universitetet

rejiceret: blev afvist, fordi de dumpede optagelsesprøven

To à tre: ca. to til tre

conditionaliter: optaget på prøve

Imprimatur: ‘kan trykkes’ - et stempel, som den statslige censur satte i alle udgivelser, som ikke skulle forbydes af censuren. Arbejdet med censur gik på skift mellem professorerne på universitetet. Per Degn tror, det er slags stillingsbetegnelse.

nomen: navneord

verbum: udsagnsord

cujus declinationis: hvilket bøjningsmønster

henføres: vise tilbage til

nomen, pronomen, verbum, principium, conjugatio, declinato, interjectio: latinske navne for navneord, stedord, udsagnsord, begyndelse, forbindelse, bøjning, udråbsord. Per Degn citerer efter hukommelsen den latinske begyndergrammatik Donat fra 1724, men han glemmer flere ting og laver flere fejl i ordene, fx erstatter han participium (tillægsform) med principium (begyndelse).

ryste sine ærmer: komme op med viden

klem kun på ham: pres ham bare

hvad har imprimatur i genitivo: hvad hedder imprimatur i ejefald (genitiv)

nominativus ala, genitivus alæ, dativus alo, vocativus alo, ablativus ala: Per Degn bøjer her ordet ala (vinge), men roder noget rundt i det og laver flere fejl.

lode sig rage: blev barberet hos en barber

skandere alle slags vers: læse vers op på en korrekt måde

anden lektie: latinskolens næstnederste klasse af fem klassetrin. Svarer ca. til 8. klasse i nutiden.

Kiøbenhavns Skole: latinskolen i København

hebraiske og kaldæiske vers: hebraisk er sproget i det meste af Det Gamle Testamente, mens kaldæisk er det samme som aramæisk, som andre dele af Det Gamle Testamente er skrevet på.

sinkelektionen: den nederste klasse på latinskolen, svarende til 7. klasse.

brav studeret: veluddannet

Herredsfogeden og Amtsforvalteren: dommer/politimester i herredet og skattedirektør i amtet. Embedsmænd uden akademisk uddannelse på komediens tid.

lidet: lidt

svarer brav for sig: giver gode svar

e qua schola dimissus es, mi domine?: fra hvilken skole blev de student, min herre?

adjectivum & substantivum, genere, numero & caseo conveniunt: adjektiv og substantiv stemmer overens i køn, tal og ost. Igen et fejlfyldt citat fra begynderbogen Donat. I stedet for casu (kasus) siger han caseo (ost).

måler ham min tro skæppen fuld: giver ham virkelig, hvad han har fortjent

pægl: et helt glas (en pægl var ca. ¼ liter)

hen i tåget: noget vrøvl

tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet: Per Degn citerer den romerske digter Horats, som skrev “når naboens væg brænder, så har du et problem”.

nu vil hun min tro ret gå an: nu går det helt amok

har så ondt deraf: er ked af

give sig tabt i latinen: opgive kampen på latin

ingen under: det er ikke så mærkeligt

spørgsmål: gåder

Asen: æsel

Noæ Ark: Noahs ark, skibet hvor Noah ifølge Biblen reddede sin familie og verdens dyr fra syndfloden

forslagen: udspekuleret

den fjerdedel: en fjerdedel

slige grove spørgsmål: den slags simple spørgsmål

Kain og Abel: Adam og Evas børn i Det Gamle Testamente. Kain slog broderen ihjel og dermed 1 ud af 4 mennesker i verden.

gøres ikke fornøden: det er ikke nødvendigt

affirmanti incumbit probatio: den, som fremsætter påstanden, må bevise den

omnia conando docilis solertia vincit: når man gør en indsats, så kan ens evner alt. Per Degn citerer igen lærebogen i latin *Donat*, hvor verset var trykt på den første side.

sinke: en tumpe

logica: logik

quid est Logica?: hvad er logik?

post molestam senectutam, post molestam senectutam nos habebat humus: Per Degn citerer med visse fejl en gammel studentsang. Citatet betyder “efter den hårde alderdom, efter den hårde alderdom, skal jorden få os”

fiksere mig: gøre nar af mig

echaperer: flygter

Fjerde scene

Jeronimus dukker op og hilser på Jesper Ridefoged, der står alene tilbage. Jeronimus spørger efter sin kommende svigersøn, Rasmus Berg. Jesper fortæller så om diskussionen mellem Per Degn og Montanus. Han skamroser degnens indsats, men Jeronimus er skeptisk over for degnens evner.

Jesper fortæller ham, at Rasmus Berg har taget navnet Montanus. Jeronimus synes, det er tåbeligt, og fortæller en kort historie om en mand, der skiftede navn, men så kom slemt til skade og døde.

Jeronimus får også historien om, at Montanus har påstået, at Jorden er rund. Jesper forklarer det som et angreb på religionen. Jeronimus kan dog kun tro, at det må være noget, som Montanus har sagt for sjovt.

[Ordforklaringer](#)

Hans tjener, Hr. Foged: en høflig hilsen

tilkommende: kommende

tilforn: før

Skam få Per Degn: for pokker Per Degn

slemmere: skrappere

han har vel ingen tid vidst meget deraf: han har aldrig kunnet ret meget af det

forbandet: fantastisk

kristne navne: det navn man er døbt

forny sin mønt: gøre sig finere

kom ham dyr nok at stå: blev dyrt for ham

brød sit ben: brækkede benet

det står mig aldeles ikke an: det passer mig ikke

kuldkaste: smide væk

føre folk af troen: få dem til at tage afstand fra deres kristne tro

hedning: en person, der ikke er kristen

af skæmt: i sjov

Femte scene

Montanus hilser pænt på sin kommende svigerfar Jeronimus, som dog virker noget kortfattet. Jeronimus er vred over, at Montanus har sagt, at Jorden er rund. Montanus holder fast i sin mening, selvom Jeronimus åbenlyst fordømmer den med støtte fra Jesper Ridefoged.

Montanus argumenterer, at der er folk på den anden side af Jorden, hvis fødder er under vores fødder. Jeronimus afviser det som det rene vås, for man kan jo ikke gå på undersiden af taget. Men mere alvorligt afviser Jeronimus nu også at lade sin datter gifte sig med Montanus, så længe Montanus har så forkerte meninger. Montanus siger, at han på ingen måde vil opgive filosofien, fordi den har åbnet hans øjne. Men Jeronimus mener, at filosofien i stedet har gjort Montanus blind for virkeligheden.

Montanus holder dog fast i sin opfattelse og forsøger at overbevise Jeronimus gennem flere argumenter. Folk fra fjerne lande fortæller om en anden himmel med andre stjerner, siger han. Det gør bare Jeronimus endnu mere vred. Der er kun én himmel og én jord, fastslår han. Det får ridefogeden til at nævne de 12 forskellige himle og krystalhimlen. En forestilling, som hører til i middelalderens verdensbillede, som folkene i Bjerget åbenbart deler. Jeronimus nævner også sine ungdomsrejser til markedet i Kiel, hvor han ikke oplevede andre stjerner. Montanus' modargument om, at Kiel ikke ligger særligt langt væk, vil han ikke høre på.

Montanus forsøger nu at overbevise Jeronimus ved at tale om, hvordan solformørkelser og måneformørkelser viser, at Jorden er rund. Det vil hverken Jeronimus eller Jesper Ridefoged acceptere. I stedet giver de eksempler på, at der altid følger ulykker efter solformørkelser, så derfor må det være et tegn. Montanus prøver at forklare måneformørkelsen som Jordens skygge. Her giver Jeronimus op og kalder det for en ulykke, at Montanus har fået lov at studere. Jesper Ridefoged foreslår, at de skal have Per Degn ind at sætte skik på Montanus.

Ordforklaringer

synderlig: ikke særlig god

hjertelig vel: rigtig godt

synes jer det?: mener De det?

vel nok: ok

koldsindig: uvenligt

egne: mærkværdige

katolsk i hovedet: tosset

falde til: finde på

dårlighed: dumhed

profecto: helt sikkert

som sanden er: som sandheden er

Fanden, som er løgnens fader: henviser til Det Nye Testamente, hvor Johannesevangeliet

i kapitel 8 vers 44 taler om, hvordan Djævelen gør mennesket til løgnere.

der jo fordømmer: der ikke tager afstand fra

flak: flad (dialekt)

vender deres fødder mod vore: at der findes væsner på den anden side af Jorden, som vender fødderne mod vores fødder er en gammel græsk idé. Platon kaldte dem for antipoder. I 1642 opdager Abel Tasman New Zealand og Tasmanien, så på

komediens tid har europæerne kendt til folk, der lever på den modsatte side af Jorden i forhold til Europa.

kuldkaste: droppe

filosofien: videnskaben. På komediens tid var filosofi et overbegreb for alle videnskaber.

drive min forstand i landflygtighed: tvinge mig til ikke at bruge fornuften

mer end I kan begære: det er for meget at kræve

nøde...på: presse til

herudi: i forhold til dette emne (at Jorden er rund)

gøre sådant godt: hvordan kan det forsvares

ufornødent: unødvendigt

tviler: tvivler

tilstår: være enig i

min tro: helt sikkert

en fed karl: ironisk udtryk om en mand, som man ikke kan lide

dårlig: tåbelig

fornøje: stille tilfreds

et par tusind mile: en mil var ca. 7,5 km, så Montanus taler om ca. 15.000 km, hvilket svarer meget godt til afstanden fra Danmark til landene syd for Sahara.

har de dag når vi har nat, ser anden himmel, andre stjerner: Montanus blander her rejser mellem øst og vest sammen med rejser mellem nord og syd. Rejser man mellem øst og vest, ændres tidszonerne. Rejser man mellem nord og syd, ændres stjernebillederne.

12 himle, den ene højere end den anden, indtil man kommer til krystalhimlen: Jesper Ridefoged giver her udtryk for middelalderens verdensbillede, hvor Jorden er i centrum for en række kugleskaller, hvorpå planeterne, solen, månen og stjernerne sidder. Yderst findes krystalhimlen og ‘den første bevæger’, som holder hele universet i gang, svarende til Gud. Normalt gav det kun 10 himle i alt, så ridefogden har ikke helt styr på det, når han siger 12.

qvantæ tenebræ: hvor er det dog dumt

Kieler Omslag: markedet i Kiel i Holsten (Det nuværende Nordtyskland)

Domine Jeronyme: latin for Hr. Jeronimus

tegn, som sættes på solen og månen: varsler fra Gud

fór ilde: mistede sit foster

tilforn: før

tidende: nyhed

rejiceret til attestats: dumpet til eksamen som præst

vist nok: helt sikkert

der sker jo: uden der sker

skylde på: beskyldte

læset bedre over: forberedt sig bedre på eksamen

naturlig vis: helt naturligt

gækkeri: noget dum snak

får ondt: bliver dårlig

atheist: person, som benægter, at Gud findes

Madame Jeronimuses: fru Jeronimus

er så flak som min hånd: en indirekte trussel om, at Montanus skal have lussinger af Per Degn

Sjette scene

Magdelone og hendes datter Lisbed er kommet. Magdelone hilser hjerteligt på Rasmus, og Lisbed vil straks omfavne ham. Men hendes far, Jeronimus, holder hende tilbage. Han forklarer, at forlovelsen bør ophæves, fordi Montanus er blevet “en kætter og en sværmer”, hvor han før var et godt kristent menneske. Lisbed mener ikke, at det kan være det store problem.

Magdelone spørger fogeden, hvad problemet er. Han fortæller, at Montanus har kaldt Jorden for rund. Det er Magdelone sikker på, at Montanus gerne vil tage i sig igen, hvis han har kærlighed til Lisbed.

Lisbed bønfalder nu Montanus om at sige, at Jorden er flad. Det nægter han, fordi han ikke vil sige noget usandt. Han mener nemlig, at det vil gøre ham til grin hos sine medstuderende i København, hvis de vidste det.

Magdelone appellerer nu til sin mand. Hun mener ikke, det kan være så vigtigt, at man skal ophæve forlovelsen. Jeronimus står stejlt på sit og tilføjer endda, at han ville have krævet skilsmisse, hvis Lisbed og Montanus allerede havde været gift.

Herefter skændes de om, hvem der bestemmer hjemme, manden eller kvinden. Det bliver lidt komisk undervejs, da Magdelone næsten får sagt, at Jeronimus ikke skal være så sikker på, at han er far til Lisbed.

Imens appellerer en grædende Lisbed til, at Montanus bøjer sig, men han nægter fortsat. Det får Jeronimus til at konstatere, at der aldrig bliver et bryllup, hvorefter han tager sin familie med hjem.

Ordforklaringer

min hjerte svigersøn: min kære svigersøn

sagt, sagt: ro på

offentlig forlovelse: en offentlig forlovelse var noget, som blev overværet af en præst og nogle vidner og bekendtgjort i kirken bagefter.

nogen urigtighed: der er gået uorden i det

et skikkeligt menneske: et godt og respektabelt menneske

en kætter og en sværmer: en fanatisk tilhænger af en forkert tro

indføres i et litani: skal lære den rette tro gennem kirkebøn

svogerskab: blive gift med datteren

komme til rette: få det ordnet

falsk lærdom: meninger som går imod den kristne tro

blues ved: bliver pinligt til mode over

synes jer ikke: er I ikke enige i

kosted: betalt

føje jer deri: give efter

ordensbrødre: studiekammerater

står aldrig fra vore meninger: vi holder fast i vores holdninger

statueret: sagt

yderste dråbe af vor blækhorn: vi vil kæmpe for vores meninger, til vi ikke kan mere

ikke af den vigtighed: ikke særligt vigtigt

ophæve partiet: aflyse forlovelsen

om de end var virkeligen gift: selvom de faktisk var gift

profecto: virkelig

tvile: tvivle.

ivrer mig: kommer til at sige noget, jeg ikke burde

nam contra naturam est: det er mod naturen

vildfarelser: forkerte ideer

fort: med det samme

på dør: kom ud af huset

